Оповідання "джентльмена"

Можете сміятися з мене, напишіть про мене, коли хочете, фейлетон, навіть книгу, — я вас не боюся, кажу вам наперед, бо я, бачте, не з лякливих. Я не лякаюся письменника, не гублюся перед лікарем, не червонію перед адвокатом і зовсім не умліваю від захвату, коли мені кажуть, що хтось вчиться на інженера. Я теж колись учився, сам був колись гімназистом. Правда, гімназії я не закінчив через одну історію з дівчиною. В мене закохалася дівчина (я завжди був вродливий парубчина), і вона сказала, що коли я не поберуся з нею, вона отруїться. А я хотів з нею побратися так само, як ви хотіли з нею побратися. Вона була в мене не єдина, розумієте... Тим часом справа зайшла у нас надто далеко, втрутився її брат, провізор з аптеки, і сказав, що коли його сестра отруїться, він обіллє мене — сам знає чим... І я змушений був одружитися. Промучився я з нею років зо три. Вона ставила переді мною тільки дві вимоги: щоб я був дома і щоб не задивлявся на інших... Як вам подобається таке діло? Хіба я винен, що господь дав мені таку зовнішність, і всі дівчата, і всі жінки шаленіють, мене бачачи. Чому, питаєте? Просто люблять мене — і край. Куди б я не прибув, куди б не поїхав, обліплюють мене, неначе бджоли. Свати не дають мені спокою. Спитаєте, чому? Бо я молодий чоловік, із сучасних, і гарний парубійко, здоровило, з певним ім'ям, заробляю непогано, а гроші для мене — раз плюнути, і тому подобноє... Отже, хочуть вони мене озолотити! Я, звичайно, опираюсь: "Відчепіться, — кажу, — я вже раз обпікся". А вони мене умовляють: "Що ви програєте, коли оглянете ще одну дівчину?" Ну, хто відмовляється від такої речі? От я і оглядаю поки що дівчат, а дівчата оглядають мене. Змагаються одна з одною, вішаються, можете мені повірити, вішаються мені на шию. Всі хочуть мене, таки всі! Що ж мені з того, що вони хочуть мене, коли я їх не хочу? Коли тієї, яку я хочу, ніхто не знає, тільки я один. І в цьому моє горе, що про нього хочу вам розповісти, а за одним разом і попросити вас, щоб це між нами залишилось. Не ради мене — я ж вам казав, що вашого "описання" не

боюся. Але просто — навіщо воно? Оце ви маєте мою передмову. А тепер я вам розповім і всю історію.

Ви вже, мабуть, самі розумієте, що я вам не скажу, хто вона, і що вона, і звідкіля вона. Жінка вона, дівчина, і, до того ж, вродлива дівчина, та ще й бідна, нещасна сирітка. Живе з матір'ю, молодою вдовою, теж вродливою, і держать вони ресторан з єврейськими кашерними стравами. А я, треба вам знати, хоч і молода людина, із сучасних, і гарно заробляю, а гроші для мене — раз плюнути і тому подобноє, все-таки споживаю тільки кашерне. Не тому, що я такий святий і, боронь боже, боюся того, що кувікає, але просто я оберігаю свій шлунок, — це по-перше, а по-друге — єврейські страви таки набагато смачніші...

Отже, вона, вдова, значить, держить ресторан і сама варить і пече. А дочка подає на стіл. Та й як же варять там! Як же подають там! Все блищить, усе міниться, все виграє! Обідати в них — просто насолода. І не так самий обід — насолода милуватися матір'ю й дочкою — одна краща за одну. Коли б ви тільки побачили цю жінку! Стоїть біля печі, варить і пече, а з вигляду така свіжа, така охайна. Лице як білий сніг! Очі — вогонь! І золоті руки! Запевняю вас, що можна ще і в неї закохатися... А тепер уявіть собі її донечку... Не знаю, чи ви обізнані на цих справах: я маю на увазі "дівознавство..." Личко — кров з молоком, щічки — як пампушечки, очі — дві черешні, волосся — шовкове, зуби — перла, шия — алебастр, ручки — хочеться виціловувати кожний пальчик, верхня губка — дивиться вгору, як у маленької дитини. Бачили ви коли-небудь таке? Одне слово: усе, все в неї виточене, різьблене, готова модель для виставки, і наче закликає:

"Дивіться, милуйтеся й лусніть від досади!.." До того ж, вона ще має свою, тільки їй властиву, усмішку і чарівні ямочки на щічках, що варті всіх скарбів. А коли вона сміється — сміється геть-чисто все: ви смієтесь, і столи сміються, і стільці, і стіни сміються — все навколо сміється! Ось який сміх у неї. Спробуйте дивитись на таку і не любити її!..

Одним словом, чого тут розводитись? Я мало не з першого обіду відчув, що втьопався, просто втьопався — і край Хоч для мене дівчина, ви самі вже повинні зрозуміти, не дуже велика цяця... І в такі речі, як "кохання", "романи", — я ніколи не вірив. Принагідне, між іншим, — будь ласка, чому ні?.. Але піти стрілятися, фе! Це личить гімназистикові шостого класу, а не, як то кажуть, мужчині...

Відчувши, що втьопався, я покликав матір набік, — не для того, щоб, так би мовити, "просити руки"... Ні! Я не з квапливих... А так собі, як то кажуть, мацнути в возі не заважає... І закинув їй кілька слів: "Що і як?" Туди-сюди. Нарешті, питаю: "Як у вас справи з дочкою?" А вона каже: "Які можуть бути справи у мене з нею?"— "Я маю на увазі, — кажу, — її майбутнє, ось що..." — "Про її майбутнє, — каже вона, — турбуватися не треба. Вона вже, — каже, — забезпечена..." Як тільки вона вимовила ці слова, мені щось ніби кольнуло в серці: "Як то, — кажу, — не треба турбуватись?" — "Ви ж бачите, — відповідає вона мені, — яка це безтурботна душа..." І акурат на ці слова приходить сама дочка, а коли вона приходить, світлішає в усіх куточках.

— Мамо, ще не приходив Йосиф? — питає вона матір. І це ім'я "Йосиф" вона вимовляє якось на диво мелодійно. Тільки наречена вимовляє так ім'я свого жениха. Така моя думка, тобто я переконаний, що це так. І не тільки того разу, що я вам розповідаю, але кожного разу, як вона вимовляла ім'я "Йосиф", воно лунало в неї, як пісня:

"Йо-сиф". Ви розумієте? Це не просто "Йосиф", це "Йосиф..."

Одне слово, скрізь і завжди я чув тільки "Йосиф" і "Йосиф". Сідали обідати — перші слова були: "Де Йосиф?..", "Йосифа сьогодні не буде...", "Йосиф сказав...", "Йосиф писав...", "Йосиф прийшов...", "Йосиф узяв...", "Йосиф дав ...", Йосиф-Йосиф, Йосиф-Йосиф! Я б хотів хоч раз побачити цього Йосифа, подивитися, який він з обличчя!..

Само собою зрозуміло, що я того Йосифа зненавидів, як павука. Хоч — що спільного у мене з ним? Пхе! Якийсь там хлопчак, напевно, з тих голодранців, які мають довге волосся і носять чорні сорочки — саме те, що я ненавиджу... Не гнівайтесь, будь ласка. У вас, здається, теж довге волосся і чорна сорочка. Якщо ви гадаєте, що це гарно, то дуже помиляєтесь. Дай боже мені стільки щастя, наскільки "смокінг" з білим жилетом кращий... Я як побачу чорну сорочку, то уявляю собі, вибачайте на слові, подерті штани... Може, думаєте, що я їм цього не казав? Казав! Я людина одверта, у мене без лестощів і підлабузництва. Якщо маєте щось мені сказати — можете говорити просто в вічі. Я тільки не люблю, коли мені кажуть, що я "буржуй". За слово "буржуй" я можу затопити в пику... Який з мене буржуй? Я людина, як і всі. Все розумію і все знаю, бо читаю всі книжки з усіма теперішніми новими газетами, читаю нарівні з іншими. Який же з мене буржуй? Тому, може, що я у смокінгу з білим жилетом, а ви в чорній сорочці? Я не вас маю на увазі, я кажу про тих голодранців з отим Йосифом, про яких я вам розповідаю... Я мав з ними, за столом сидячи, кілька таких розмов і пересвідчився, що вони мене так само люблять, як я їх. Серце, кажуть, серцю звістку подає. Але висловити їм те, що у мене на душі, я не зобов'язаний. До того ж, я вирішив завоювати їх довір'я, не так заради них, як задля того Йосифа, і не так заради Йосифа, як задля неї! Мене дратувало, розумієте, що він не сходить у неї з язика. І я дав собі слово: хоч би там що, нехай каміння падає з неба, нехай світ перевернеться — я мушу познайомитися з цією людиною! І я досяг свого. Я, коли хочу чогось добитися, то не визнаю ніяких перешкод. Про витрати і говорити нічого. Адже я, як я вам уже казав, людина молода, купець, і гарно заробляю, а гроші для мене — раз плюнути і тому подобное...

Само собою зрозуміло, що завоювати їх довір'я мені було не так легко, як вам здається. Я йшов до цього поволі, крок по кроку. Насамперед я почав вкидати слівце мимохідь, зітхаючи при цьому, про загальні злидні, натякав, що у т а к и х справах для мене гроші не відіграють ніякої ролі: коли треба викинути карбованця, не треба шкодувати і викинути. Ви розумієте, що таке "викинути" карбованця? Один "виймає" карбованця, а інший "викидає" карбованця. Це різниця!

"Викинути"-це значить вихопити гаманця, вийняти монету: ізвольтє! — ось вам, значить, — не рахуючи. Так я люблю. Не завжди, звичайно, а тоді, коли треба. Коли треба викинути двадцять чи п'ятдесят, чи навіть сотню, рука не повинна тремтіти. Скажімо, ви сидите з товариством у ресторані і обідаєте або вечеряєте. Вам подають рахунок, і ви платите. Ви повинні тоді лише глянути на нижній рядок, на підсумок, розмовляючи при цьому про щось стороннє. А коли вам приносять здачу, не треба перевіряти, наче базарна перекупка, що продає цибулю, а покласти в кишеню — і край.

Життя, розумієте, це — школа, яку треба пройти. Жити треба вміючи! Я можу сказати за себе, що я вмію жити, бо знаю, що до чого, де треба, а де не треба. Будьте певні, що я ніколи не пересолю, і по мені ви ніколи не впізнаєте, що в мене на думці. Шкода, що ви мене не бачили тоді серед голодранців. Ви напевне подумали б, що я такий самий голодранець, як і вони. Тобто довгого волосся я собі не запустив і сорочки не надів. Я був у тому самому смокінгу і білій жилетці, що й тепер. Але я цікавився всім, чим і вони цікавляться, і говорив те саме, що й вони говорять: "пролетаріат...", "Бебель...", "Маркс...", "реагувати..." і ще такі слова я сипав кожного разу, наче з рукава. І дивна річ, чим більше я підлещувався до них, тим більше вони уникали мене. Коли я починав сипати словами: "пролетаріат...", "Бебель...", "Маркс...", "реагувати...", я помічав, що голодранці замовкають, якось чудно перезираються, колупаючи при цьому в зубах... Проте гроші вони брали в мене сім разів на тиждень. Треба вам знати, що мало не щодня вони влаштовували концерти, і раз у раз я був їхньою першою жертвою: "Джентльмен, мабуть, сьогодні теж візьме квиток першого ряду за троячку?"

"Джентльмен" — іншого імені я у них не мав — мусив сім разів на тиждень брати квитки по троячці. Хіба він мав інший вихід? А тоді, коли "джентльмен" приходив під час якоїсь розмови голодранців, одразу ставало тихо, ні мур-мур, немовби ніхто й не розмовляв. Німі люди!.. Само собою зрозуміло, що "джентльменові" це дуже допікало. Але що я міг зробити? Проте я вам уже сказав, коли хочу чогось досягти, я нічого не пошкодую. Помалу, поступово мені все-таки вдалося завоювати їх довір'я

настільки, що мені навіть дозволено було піти на їхню "дискусію". Там, сказали мені, виступить Йосиф з промовою.

Можете уявити собі мою радість, коли я дожив до цього Я матиму честь побачити того Йосифа і послухаю його промову.

Де відбудеться дискусія і коли вона відбудеться — цього аж ніяк не можна було дізнатися у них. Я навіть не хотів допитуватися, — я знав, що прийдуть у свій час і скажуть мені. У цих голодранців, треба вам знати, все робиться по секрету. Їхньою мовою воно зветься "конспірація" — я це слово знаю напам'ять і записав його собі в книжечку. Завжди, коли почую гарне слово, я одразу записую його собі в книжечку. Чи придасться воно, чи ні — не знаю, в усякому разі, не пошкодить.

Коротше кажучи, якось одного гарного літнього дня, у суботу це було, заскочили до мене двоє голодранців — у чорних сорочках, звичайно, — і покликали мене: "Ходімо!" — "Куди?" — "Байдуже! Ходімо з нами..." Нічого не вдієш, треба йти... І ми подалися ген-ген далеко, аж за місто і таки до лісу. Ідучи, зустрічали ми кожного разу іншого голодранця; сидить собі під деревом, дивиться ніби зовсім не на нас і буркне у безвість: "Праворуч!" або "Ліворуч!.."

Сказати, що я боявся, не можна, це — дурниці. Чого боятися? Просто мені не подобалось, що я, молода людина, купець, з певною репутацією, з гарними заробітками, для якого гроші — раз плюнути і тому подобноє, дозволяю хлопчакам, голодранцям вести себе за руку. Ви розумієте?..

Чого вам довго розказувати! Ми йшли, ішли та йшли, як то кажуть, полями й лісами, так довго, аж поки дісталися до високої гори. І тільки коли ми видряпались на цю гору і зійшли по той бік гори, я побачив перед собою море голів. Це сиділа на землі юрба голодранців, парубчаків у чорних сорочках, дівчат у блузках і просто молодь. А зібралося їх до біса! Боюся сказати, чи не три тисячі, а може, й більше. І тиша яка: муха пролетить — почуєш! Нишком, навшпиньки підійшли ми до табору, сіли

на землю, і я почав придивлятися, де тут отой Йосиф. Нарешті, побачив... Уявіть собі, кого! Я побачив знайому людину, таки одного з тих голодранців, які разом зі мною обідали в ресторані у вдови... Отакої!

Перша моя думка була: "Оце все? Не більше?!! Оце той самий Йосиф?.. А я думав, що він не знати який. З рогами!.." Скажу вам щиру правду, мені майже приємно було — ні, таки дуже приємно було, що так вийшло... Я порівняв його з собою — не тому, що вважаю себе за таку видатну персону, краще якої немає на світі. Я себе не обманюю, знаю, що є кращі за мене. Але супроти нього... Ви розумієте? Я вам змалюю його точно, яким я його побачив у першу хвилину. Спершись на дерево, стояв невеличкий, виснажений, худорлявий чоловічок, з вузькими грудьми, із запалими щічками, вкритими хворобливим рум'янцем, ще зовсім ріденькою русявою борідкою; але чоло високе, біле, широке, брови густі, і очі сірі, наче в кішки, так і горять. І язичок у нього! Побий мене грім, якщо я можу навіть тепер зрозуміти, звідки взялася така сила у цієї істоти! Як він міг говорити так голосно, і так швидко, і так багато, і так довго, і з таким запалом, і з таким завзяттям, і з такою пристрастю? Мушу вам сказати, що то була не звичайна людська мова. Це був або перевертень, або якась заведена машина, або хтось з неба сипав словами, вергав вогнем. Або, може, це зовсім дерево говорило... Мені все здавалося, що ось-ось ця невеличка, сіроока істота із хворобливим рум'янцем на запалих щоках зніметься й полине слідом за своїми словами туди, кудись у височінь... Ні! Кажіть собі що хочете, я вже чув на своєму віку найвидатніших, найкращих адвокатів, але такої промови я ще не чув ніколи і, здається, ніколи вже не почую...

Скільки тривала його промова, не знаю — я не дивився на годинника. Я дивився на нього і на безліч голів, що сиділи на землі й ковтали кожне його слово, немов голодні і спраглі... Але хто тоді не бачив її, той зроду не бачив нічого прекрасного. Серед сили-силенної голів побачив я її: вона сиділа на землі, підібгавши під себе ноги, склавши руки на грудях, обличчя сяяло, щічки пломеніли, верхня губка дивилася вгору, а чудові черешневі очі всміхалися, і тільки йому, тільки йому... Чого мені критися? Я в ту мить заздрив йому! Не на його красномовність, не на ту пошану й

оплески, що ними його нагородили, коли він закінчив промову, — не на це я йому заздрив, а на вираз обличчя, з яким вона на нього дивилася! За один такий її погляд я б віддав — сам не знаю що! Цей погляд промовляв без слів. Мені здавалося, що я чую її голос, як вона співуче вимовляє: "Ио-сиф!.." Я ж уже казав вам, що для мене дівчина — невелика цяця. Я вже бачив дівчат, бо я — молода людина, непогана з себе, можна сказати, з сучасних і добре заробляю, а гроші для мене — раз плюнути і тому подобноє... Але т а к на мене не дивилась за добрих часів моя жінка, мліючи з кохання до мене.. Я не полінувався і навмисне підійшов до неї ближче, сів майже коло неї, крутився, як муха, перед її очима, дзижчав їй над вухом, наче комар, та де там? Ніякої уваги! Очі її, немов дві п'явки, вп'ялися йому в вічі, а його очі — в її, і мені здавалося, що ці двоє, він і вона, нікого не бачать перед собою, тільки одне одного: він її, а вона його, і більше ніхто їм не потрібен. Муки смертні, скажу я вам, ніщо порівняно з тим, що я тоді пережив. Пекло палало в моєму серці, — я лютував, не знаю на кого: на "неї" чи на "нього", чи на обох, чи, може, зовсім на себе... Я того вечора прийшов додому з страшенним головним болем і ліг спати з думкою, що по вік життя ноги моєї не буде у вдови. На сімсот чортів вони мені здалися! Хто вони мені? Що, хіба не так?.. А прокинувшись уранці, я ледве дотягнув до тієї хвилини, коли годинник проб'є нарешті другу, час обіду, негайно подався туди і, як завжди, застав за столом усе товариство голодранців, та й він теж був між ними.

Не знаю, як ви, але я, коли бачу перед собою артиста, чи міністра, чи так видатну людину, хоч ми всі добре знаємо, що це — людина, як і всі люди, їсть так само, як усі, і п'є так само, як усі, — проте тільки-но дізнаюся, що це артист чи міністр, чи так видатна людина, мені вже здається, що він не такий, як усі інші, що є в ньому щось таке, чого не можна, як то кажуть, намацати... Так було зі мною, коли я побачив його після промови. Здається, той самий голодранець, що й раніш, а все ж не той. Щось є в ньому такого... Щось написано на його обличчі. Що саме — не знаю, але за це "щось" я віддав би не знаю скільки! Не тому, що воно мені потрібне. Нащо воно мені здалося? Ні до чого воно мені! Я хотів цього тільки задля неї, бо вона не відходила від нього й на хвилину. І

навіть тоді, коли підходила до мене і говорила зі мною, вона теж мала на думці його, не мене. Я, треба вам знати, розуміюся на таких справах, зуби з'їв на цьому... Для мене почалося нове пекло. Раніше, перш ніж я дізнався, хто такий Йо-сиф, мені вимальовувався в уяві високий, гарний гомила, і мені було це неприємно, я заздрив і шалено ненавидів його. Тепер, коли я довідався, хто він такий, побачив, що не зовсім голодранець, такий, як і всі голодранці, мене злість узяла... Не знаю, на кого саме — чи на неї за те, що так обожує його (а що вона його обожує, — це навіть сліпому видно), чи на нього за те, що йому бог дав такий дар слова, чи, може, на самого себе — чому я не маю такого хисту?.. Не тому, що він мені дуже потрібний. Навіщо він мені здався? І не тому, боронь боже, що я без'язикий. Не думайте. Я, коли схочу говорити — то вмію! Я вже якось виступав на засіданні, і не аби де, а в "Купецькому клубі". Люди кажуть, що я говорив непогано, зовсім непогано... Біль і досаду, що пойняли мене, не можу вам словами описати. Це треба зрозуміти, ні, відчути, треба бути на моєму місці, приходити щодня до ресторану, бачити її у сніжнобілому фартушку, бачити її гарне, ясне личко, слухати її солодкий, чарівний голос, її сміх, що немов бальзам для серця, і разом з тим бачити й о г о і почувати, що це все цілком для нього, тільки для нього одного і більш ні для кого!.. Ні, треба його прибрати з шляху, треба, щоб він зник, треба здихатися його. Але як? Я ж не піду труїти його або стріляти: я ж не розбійник... Викликати його на дуель? — Фе! У "романах" викликають на дуель, та й то я не вірю, що це правда, це просто так собі, заради краси... Така моя думка... Я знайшов ліпший вихід: переговорю з ним, як то кажуть: "Віддам ключі злодієві в руки..." Еге ж, дотепна ідея? І недовго думаючи, — не люблю довго думати, — я звернувся до нього якось після обіду:

— Знаєте що? Я маю до вас пильну справу. Хочу з вами поговорити.

А він? Хоч би здригнувся. Нічого! Тільки звів на мене свої простодушні сірі очі, ніби кажучи: "Я вас слухаю".

— Ні, — кажу я йому, — ні, не тут. Я хочу, щоб це було, як то кажуть, віч-на-віч.

— Ходім! — звертається він до мене і виводить мене на вулицю, стає проти мене і чекає, начебто кажучи: "Ну, чого мовчите?"

— Не тут! — відказую я йому. — Коли можна вас застати вдома?

— Я можу зайти до вас... — відповідає він мені і зразу ж спохвачується. — А коли хочете... приходьте до мене завтра о... (і він виймає годинника) з десятої до одинадцятої ранку... Ось маєте мою адресу.

Так закінчує він, потискує мені руку і дивиться просто у вічі, як то кажуть: "Конспірація!.."

— Конспірація, не турбуйтеся! — заспокоїв я його, і ми розходимось кожен у своїх справах.

Звісно, я тієї ночі не спав. Я, розумієте, лежав, мучився, одно тільки думаючи: що я йому скажу, приміром? З чого мені почати? І що я зроблю, якщо він мені скаже:

— Пане джентльмен, чого вам втручатися в чужі справи? Що ви запанібрата, пане джентльмен, з дівчиною, яку один з голодранців вважає за наречену вже бозна-скільки часу?..

Що відповісти на це? Або що я зроблю, коли він, скажімо, візьме мене за комір і скине з усіх східців? Хоч, з другого боку, я його не боюся, — чого мені його боятися? — я ж прийшов у справі. Одно з двох: або пан, або пропав. Скидати з східців нема за що!..

Отак я лежав, поринувши в думки, цілу ніч, а вранці о пів на десяту я вже дерся до нього на горище, десь у чорта в зубах — може, двісті п'ятдесят східців. Я застав його вдома з іще кількома голодранцями, які, побачивши мене, здивовано перезирнулись один з одним, ніби кажучи:

"Що тут робить цей "джентльмен"?.." Але мій орел моргнув їм, щоб вони забиралися геть, і голодранці одразу зрозуміли натяк, взялися за кашкети — і зникли.

Залишившися з ним сам на сам, як то кажуть, віч-на-віч, я взявся до нього і виголосив перед ним промову: так і так, мовляв, я самотній, хоча і ділок, людина з певним ім'ям і гарно заробляю, а гроші для мене — раз плюнути і тому подобноє, проте я знаю все, що на світі діється, бо я, треба вам знати, людина сучасна, читаю все чисто, всі нові газети і журнали, — і висипав перед ним усі ті модні слова: "пролетаріат...", "Бебель...", "Маркс...", "реагувати...", "конспірація" і таке інше. Вислухавши мене, він запитує просто, лагідно, без отих пишномовних слів,

— Чим же я можу вам служити?

— Дрібницею, — відповідаю, — порадою.

— Я?.. Вам?.. Порадою?..

Так запитує він мене і зводить на мене свої простодушні сірі очі, немов кажучи: "Куди мені, такому шмаркачеві, як я, давати поради такому "джентльменові"?.." Ви розумієте! Йому самому було прикро, як то кажуть, неприродно, а мені, напевне, було прикро. Але що поробиш? Коли вже почав, треба довести, як то кажуть, до кінця.

І я набираюсь мужності й розповідаю, що саме мене муляє, розповідаю йому про свої переживання з першої хвилини, відколи я її побачив і до сьогоднішнього дня. Мені, мовляв, життя не миле, тобто без неї я жити не можу...

— Я зовсім не звик, — кажу, — щоб через дівчину, — нехай це буде принцеса, — я так "реагував", бо, кінець кінцем, я — молодий чоловік,

хоч і сучасний, а все ж купець, з певним ім'ям і добре заробляю, а гроші для мене — раз плюнути і тому подобноє...

Вислухавши, він знову звертається до мене просто, лагідно і без будь-яких пишномовних слів

— Якщо ви питаєте у мене поради, я б сказав вам: краще переговоріть з нею безпосередньо...

— Ну, а ви? — питаю я.

— Я не хочу, — відказує він і зараз же перебиває себе, — я не можу, я не маю часу займатися такими справами.

— Ні, — кажу я йому. — Не про це йдеться. Я не вимагаю від вас, щоб ви з нею говорили. Як я можу таке вимагати? Я тільки питаю вас, що в и на це скажете...

— Що можу я на це сказати? Коли її почуття до вас такі самі, як ваші почуття до неї...

Так відповідає він мені просто, лагідно й без пишномовних слів і вихоплює годинника, немов кажучи: "Наша розмова вже, власне, скінчилася..." Цю штучку, — дивитися на годинника, — треба вам знати, я розумію дуже добре. Коли я хочу когось спекатись, я теж так поводжусь. Погано тільки те, що не кожен здогадується, на що натякають. Та я, бачте, здогадався, на що натякають і, підвівшись, попросив його, щоб усе це залишилось між нами, "конспірація", значить, а тоді подався додому. Що мені вам казати? "Радісний" — пусте слово. "Щасливий?" — все ще не те. На сімдесятому небі!!! Кого б не зустрів, мені, чуєте, хотілося схопити в обійми, розцілувати. Все навколо набуло в моїх очах зовсім виняткової принади. Про Йосифа нічого вже й казати: я його полюбив того дня просто як рідного брата. Якби мені не соромно було, я б повернувся і розцілував його, і, якби не боявся, що образиться, я б

йому підніс подарунок; золотого годинника з гарним ланцюжком і з великим брелоком.

З великої радості я пішов того дня до клубу. Я, знаєте, іноді завертаю до клубу присмерком, коли, як то кажуть, не день і не ніч. Не тому, що люблю гру, — сам я не граю. Але я люблю дивитися, як інші грають, а іноді, вряди-годи, "мазнути" під чиюсь карту. Тоді одно з двох: або виграєш, або в'язи скрутиш. Цього разу мені якраз щастило: пішла карта, скажу я вам, як ніколи! Я виграв чималу копійчину, скликав товариство "босяків" (так звуть у нас тих, що залишаються без дрібних) і замовив для них вечерю із шампанським "Редерер". А коли прийшов додому, уже світало. Тут я застав у себе на столі депешу: мене спішно викликали в одній нагальній справі. А це ви, певно, знаєте, що "наш брат", тільки-но одержить ділову депешу, то нехай пропадає, як то кажуть, корова з налигачем, — забуваєш тоді все... Збираєшся й їдеш.

Поїхав я, власне кажучи, на два дні, а забарився, як звичайно, на три тижні. Повернувшись назад, я зараз же побіг до ресторану обідати і застав там цілий розгардіяш: тих голодранців і сліду не лишилося, а інші відвідувачі теж були не такі, як завжди: вони були чогось збентежені, дивно схвильовані і засмучені. Похапцем пообідавши, як то кажуть, на одній нозі стоячи, вони одразу йшли собі, похиливши голови, наче собаки після дощу, той сюди, а той туди.

Але більш за все мене дивувало: де Йосиф? Чому не видно Йосифа? Придивляюся до голодранців, — щось вони мені дуже підозрілі, чогось шепочуться поміж себе: шу-шу, шу-шу!.. Це в них не просто конспірація — це вже, як то кажуть, "конспіративна конспірація". Придивляюся до неї — вона теж надзвичайно мовчазна, замислена і дуже "конспіративна"... Гарні щічки не пломеніють, черешневі очі не всміхаються. Куди дівалися чарівні ямочки, що так і просять: на, цілуй мене?! Чогось не чути більш її сміху, що разом з ним починало сміятися все: ви, стіл, стільці, стіни і все навколо!..

Ви, певно, розумієте, що я не дуже сумував за тим Йосифом... Я тільки ламав собі голову: куди він запропав? І на короткий чи на довгий час? І листується з нею чи ні? Спитати в голодранців? Та хіба вони скажуть? Вони дивляться вам у вічі, колупають при цьому в зубах і мовчать, немовби кажучи: "Чоловіче, коли хочете все знати, ви швидко постарієте".

Приходжу якось згодом, уранці, до ресторану їсти і застаю там цілу юрбу голодранців за столом. Один читає газету, а інші всі слухають. Очевидно, про Йосифа. Звідки я це знаю? По її очах бачу. Вона, в білому фартушку, стоїть осторонь, склавши руки на серці, личко її сяє, щічки пломеніють, верхня губка дивиться вгору, — так само, як тоді в лісі... Різниця лише та, що тоді її гарні черешневі очі дивилися на Йосифа, а тепер вони блукають десь у безвісті, все шукаючи, певно, його, Йосифа... Чого вам довго розказувати, — я ледве дочекався, щоб вони поклали газету, розгорнув її, заглянув усередину, і враз розв'язалися мої сумніви: мій Йосиф піймався і дуже серйозно. Я знав наперед, що він погано кінчить. Не сьогодні-завтра, а він мусить ускочити у халепу... Кінця, звичайно, ще не знати було, але всі розуміли, що по голівці його, як то кажуть, не погладять, меду він не питиме і парфумів не нюхатиме.

Цікавитесь, що тоді було в мене на серці? Сказати, що мене це дуже засмучувало, не можу, бо він все ж таки стояв мені поперек шляху, як то кажуть, стирчав кісткою в горлі... І знову ж таки, сказати, що воно мене тішило, теж не було б цілковитою правдою. Адже такого не можна зичити навіть найгіршому ворогові. Навпаки, я зичив йому від щирого серця, можете мені повірити, щоб господь зробив з ним чудо і щоб його... Зовсім, кажете, звільнили? Це ж неможливо. Але коли покарають, то щоб не дуже суворо... Ви розумієте?..

Кілька днів я ходив, як у тумані, не міг собі місця знайти. І коли довідався, що справу вже, хвалити бога, закінчено і що завтра оголосять вирок, присягаюсь вам своїм життям, — воно мені дороге, — що я тієї ночі не спав, очей не стулив, перевертався з боку на бік і змушений був, кінець кінцем, встати і заглянути до клубу, не так задля гри, як

сподівався, що, може, пощастить мені забутися хоч на яку годину. На серці мені було чогось тяжко, я відчував, майже знав, що його справи погані.

Так воно й сталося. Приходжу у звичний час до ресторану, зустрічаю там двох голодранців, схвильованих, заклопотаних, — не доведи господи! Зайшов усередину, натрапив на кількох чужих людей, що обідали. До столу подає вже не вона, а мати, і мати сама теж чогось, як то кажуть, не в гуморі, я б міг заприсягтися, що вона заплакана... Недовго думаючи, я відкликав її набік:

— Де ваша дочка?

— У себе, — відповідає вона і показує мені очима туди, на маленьку світличку, що має вигляд клітки з дверцятами.

Гра, яку я провадив з матір'ю, була, слід сказати, трохи дивною. Одверто про мої наміри я ніколи не говорив, але розумів, що вона хоче цього шлюбу. Справді, молода людина, з сучасних, з певним ім'ям, добре заробляє, а гроші — раз плюнути і тому подобноє... Чому їй не хотіти? Навпаки, я кілька разів натякав їй, що дуже цікавлюсь її дочкою і саме тому мені не подобається, що вона подає до столу... Ану, вгадайте, що вона мені на це відповіла?

— Вам не до вподоби, що вона подає? Подавайте самі...

Так вона відповідає мені, мати значить, і при цьому проводить голим ліктем по зашарілому обличчю. Ну, що ви їй скажете?

На чому ж я спинився? На маленькій світличці. Як і яким способом я зайшов до маленької світлички? Які були перші слова, що я їх вимовив? Не питайте, бо я й сам не пам'ятаю. Пам'ятаю тільки, що застав її в тому ж білому фартушку, як і завжди. Вона сиділа біля вікна, склавши руки на грудях. Обличчя бліде, щічки білі, ні краплинки крові, верхня губка

дивиться вгору, а гарні, черешневі очі, повиті серпанком, дивляться замислено кудись далеко-далеко, і жодної сльозинки, жодного натяку на сльози, — тільки тихий, німий смуток, видно, лежить на ледве-ледве зморщеному білому лобі. Присягаюся вам усім своїм життям, чуєте, — воно мені дороге, — у ту мить вона була така гарна, така божественна, що я ладен був упасти навколішки перед нею і виціловувати кожен слід її ніг... Побачивши мене, вона якраз не перелякалась, не схопилася з місця і не запитала мене, чого мені треба. Я сам присунув стільця, сів проти неї і почав говорити, говорити, без упину, без кінця. Джерело слів забило, і я говорив, говорив і говорив. Що саме я говорив — кажу ж вам, що не знаю. Суть була, мабуть, така: я хотів її розважити, розвіяти її сум, дати їй зрозуміти, що вона не повинна "реагувати" так сильно... Нашою мовою це означає: не треба брати так близько до серця, бо вона ще надто молода, і над то свіжа, і надто чарівна... Я доводив їй, що ще не відомо, в чому її щастя... Ось я, скажімо, — молода людина, купець із сучасних, з певним ім'ям і добре заробляю, а гроші для мене — раз плюнути і тому подобное... Нехай вона мені скаже тільки слово, що вона ладна забути все, що було досі, неначе зовсім і не було нічого, ніякого Йосифа, ніяких голодранців, ніякої "конспірації" на світі...

Не знаю сам, звідки взявся у мене такий дар слова! І, може, думаєте, вона мені щось відповідала на це? Ані пари з уст! Сиділа і дивилась, дивилась.. Що міг означати цей погляд? Цей погляд міг означати: "Ви це кажете насправжки? Мені щось не віриться!.." Або: "Я подумаю..." Або: "Дайте мені спокій..." Або зовсім: "Йо-сиф..." Ви розумієте? Не "Йосиф", а "Йо-сиф..."

Можете собі уявити, який я вигляд мав потім у власних очах... Кілька днів поспіль соромився показатися їй на очі... І, до того ж, мені на серці було так паскудно, немовби я сам себе почував тут трохи винним у нещасті, що їх спіткало... Скільки я мучився, щоб викинути з голови, забути його, отого Йосифа, — дарма... Треба вам знати, що снам я не надаю ваги, мерців не боюся, у ворожбитство не вірю, але присягаюсь вам усім святим, що не минало ночі, щоб Йосиф не приходив до мене уві сні — не будив мене і не показував рукою на шию, де у нього, хай бог

милує, лишився синій слід... Як на вашу думку, сон щось важить? Я знаю один факт, що трапився якось із моїм дядьком... Але — дурниці! Я не вірю в сни. Я просто був пригнічений, втратив апетит, перестав спати... Від страху, думаєте? Ні! Але ж, розумієте, знайома людина, сидів з ним кілька разів за одним столом... Я набрався сміливості — як то кажуть, гірш копи лиха не буде — і пішов туди, просто до них у ресторан.

Приходжу до ресторану — де там ресторан, який ресторан? І сліду нема — наче язиком злизало! "Куди подівся ресторан?" — "Виїхав ось уже кілька днів". — "Як то виїхав?" — "Виїхав — значить виїхав..." Я забіг у двір, заскочив до хазяїна: "Куди подівся ресторан? Куди він переїхав?" Шукай вітра в полі. Ніхто не знає, ніхто не може сказати куди. Я, звичайно, почав гарячитися, як то кажуть, удався в амбіцію. А я, коли вдаюся в амбіцію, це — страшна річ. Я гасав, присягаюся вам, як шалений, побував де тільки хочете... А голодранці? Як на зло, не знайти, сказати б, хоч одного. Кинувся до поліції розпитати, довідатися, значить... Прийшов до поліції, мене зустрічають:

"Что надо?" Я кажу: "Так, мовляв, і так, куди подівся ресторан?.." А вони мене питають: "Який ресторан?" Я кажу: "Такий-то і такий-то" А вони запитують: "Нащо він вам потрібний?"

Розумієте, щоб я їм розповів, нащо він мені потрібен... Я, звичайно, мовчу. Вони мене питають знову і знову, домагаються, щоб я їм сказав, навіщо він мені потрібен... Що вам довго розказувати, — я устряв у погану історію. Ну, ну, довелося мені побігати. Понесла мене нечиста сила... Хоч з другого боку, чого, власне, мені боятися, коли, кінець кінцем, я молода людина, купець, з певним ім'ям, і добре заробляю, а гроші для мене — раз плюнути і тому подобноє... Я в оті справи не втручаюся. Як то кажуть: "Не ївши часнику..." Але що ж? Я цього не люблю. Ви розумієте? Я цього не люблю — і все... Я проклинав, кажу вам, самого себе. На тобі ресторан! На тобі — дівчина! На тобі — Йосиф!.. Я радий був би сам її забути — і край. Але ж, як на зло, вона не вилазить у мене з голови! Ще й досі стоїть вона мені перед очима, в сніжно-білому фартушку, з чудовими черешневими очима, з маленькою губкою, що

дивиться вгору, з чарівними ямочками, що просяться: на, поцілуй мене, і з сміхом, що наче бальзам для пораненого серця... І часто-густо трапляється вночі, посеред міцного сну, чую її голос: "Йо-сиф! Йо-сиф..." Я прокидаюся в холодному поті Бо тільки-но згадаю її, зринає у мене в думках він...

Бачите? Я не чекаю, поки ви візьметесь за годинника. Я сам знаю, що все на світі мусить мати кінець... Тільки не гнівайтесь, що я забрав у вас забагато часу, і пообіцяйте мені, що все це, про що я розповів вам тут, залишиться між нами обома, як то кажуть, — "конспірація..."

Адьє!

1905